Strategies for Policy in Science and Education | *Volume 33, Number 3, 2025* | *Стратегии на образователната и научната политика*

https://doi.org/10.53656/str2025-3-8-ino

Education for Sustainable Development
Образование за устойчиво развитие

ИНОВАЦИИ В ПОЛИТИКАТА И СТРАТЕГИЯТА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ В СФЕРАТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

Катя Манева, докторант
Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме. Статията представя изследване на иновациите в политиката и стратегията за образование и обучение в областта на националната сигурност, базирано на мултидисциплинарен теоретичен подход: обща теория за системите; общо обучение за държавата; общо обучение за безопасност; защита на стратегическите интереси на държавата. Фокусът на изследването е върху концептуалното ниво на трите сценария на функциониране на социалната система: номинален, авариен и катастрофален. Изследването показва, че иновациите в политиката и стратегията за образование и обучение в областта на националната сигурност трябва да бъдат съобразени със спецификата на външните и вътрешните характеристики на средата, в която функционира държавата. Въз основа на това са представени специфичните концептуални виждания за иновации в номинален, авариен и катастрофален режим на функциониране на държавата като сложна социална система.

Ключови думи: иновации; политика; стратегия; образование; национална сигурност

Въведение

Съвременното бурно развитие на научните знания във всички сфери на науката е очевиден и неоспорим факт. Този процес зависи от много фактори, поважните от които могат да се обединят в няколко групи. Пазарната конкуренция между корпоративни структури, както и между държави в икономическия и стопанския сектор в национален, регионален и глобален план е един от тези важни фактори. От своя страна, икономическата основа създава условия за конкуренция в политическата сфера. Последната се базира на възможностите на конкуриращите се корпоративни структури и на държавите да притежават инструментите на сигурността и използването им под „мека“ или „твърда“ форма, за да влияят на процесите в глобален, регионален и национален план за постигане на своите цели. Последните несъмнено произлизат от националните, регионалните или глобалните интереси на водещите играчи в тези категории.

Това предполага, особено в съвременните условия на реорганизиране на световния ред от еднополярен в многополярен, да се осмислят въпросите, касаещи националната сигурност, и да се адаптират към създаващата се нова парадигма на световния ред. Този подход императивно налага преосмисляне на досегашния модел на образование и обучение в сферата на област на висшето образование 9. Сигурност и отбрана и Професионално направление 9.1. Национална сигурност, както и неговото научно обосновано адаптиране към промените на глобалната система в областта на сигурността.

В този контекст, въвеждането на иновации в политиката и стратегията за образование и обучение в сферата на националната сигурност се очертава като неизбежна, своевременна и критично важна необходимост за адаптиране на образователната система на Република България към започналите вече нови, както и бъдещи външни глобални и регионални промени. Те вече са нови предизвикателства и все по-дълбоко ще засягат сигурността на държавата. Това обуславя актуалността и важността на научните изследвания в този контекст.

Цел, методология, ограничения в изследването

Целта на статията е да се анализира, на концептуално ниво, необходимостта от адаптиране на националната образователна система към новите условия чрез въвеждане на адекватни иновации в политиката и стратегията за образование и обучение в сферата на националната сигурност.

Поради високата сложност на темата, широкия обхват и възможностите на индивидуалното изследователско усилие, както и обема на една статия, с цел фокусиране върху селектираните за изследване въпроси се налага поставяне на ограничения.

От методологическа гледна точка, изследването се организира от общото към конкретното. Следователно промените в глобалната (световна) система, по силата на системите принципи и закони, широко известни в научната област, оказват своето пряко и неизбежно влияние и задължително водят до адаптационни промени на вътрешното "пространствено" позициониране на регионалните системни елементи в състава на глобалната система, която определя новата парадигма на новия "световен ред". От своя страна, националните системи (държавите) в състава на променящите се регионални системи по силата на същите системни закони са принудени да се адаптират към тези регионални промени (това вече се наблюдава в общественото публично пространство). Следователно в държавите, като системни елементи от по-нисък порядък, се налагат, по обективна необходимост, също адаптиращи промени към новите регионални условия. Това неизбежно и задължително налага адаптиране на националната образователна система към новите обективни системно обусловен промени. В този контекст, адаптирането към новите условия на образованието и обучението в сферата на националната сигурност е

целесъобразно и задължително да се извършва под формата на въвеждане на иновации в политиката и стратегията за образование и обучение в това професионално направление.

От посочения системен анализ се налага изводът, че за да се извърши коректно изследването по темата, следва да има изследвания по системните нива в системен логически порядък от глобално към регионално, оттам – към национално, а от него – към система за национална сигурност, връзката на националната образователна система и като неин компонент системата за образование и обучение в сферата на националната сигурност. Поради липса на държавно приети изследвания към променящите се съвременни условия, за генериране на концепции и стратегии в променящия се световен ред за посочените нива на анализ към момента, разбираемо изследването по темата е в трудна ситуация, което е свързано с редица предизвикателства. При това положение, за да е коректно, се приемат някои *основни концептуални, принципни постулати (ограничения)*.

1. Анализите се извършват чрез интерпретация на известни теоретични модели като: общата теория на системите; общото учение за държавата; общо учение за сигурността; защитата на стратегическите национални интереси на Република България.

2. Изследването на иновациите в политиката и стратегията за образование и обучение в сферата на националната сигурност се базира на концептуалното схващане, че те трябва да осигурят максимално възможното ниво на сигурност на държавата при новата динамика на реорганизация на регионалните и глобалната система, в които държавата е системен елемент.

Анализите имат чисто академичен характер и съдържание на научно изследване, базират се на принципа на академичната свобода, широко приет в практиката на световната научна общност.

Изложение

Методически правилно и необходимо е да се анализират същността и съдържанието на основните понятия, които се използват в анализите, произлизащи от темата, да се генерират адаптирани определения към новата ситуация в света.

Семантиката на понятието иновация се определя от неговия корен, а именно „нов“. Това означава, че иновацията е процес на генериране на идеи, концепции и стратегии за създаване и внедряване в алгоритмите за функциониране на организацията (в случая образованието и обучението в сферата на сигурността), които да са адекватни на новата започнала и продължаваща промяна на парадигмата на функциониране на глобалната световна система. Необходими са нови подходи, модели, методологии и методи, водещи до адекватна адаптация към промяната на вътрешната и външната среда, в която

функционира държавата. Областите на иновациите в образованието в сферата на сигурността на държавата могат и трябва да обхващат всички сфери от дейността на държавата, като политическа, социална, икономическа, технологична, организационна, отбранителна, информационна и др.

След като понятието иновация означава нещо ново в организацията, важно е да се определи спрямо какво е ново това нещо. В този контекст могат да се генерират поне три основни хипотези, характеризиращи три ключови зони и нива на сигурност при функциониране на системите (Manev 2019).

Първата хипотеза е, че проявата на съдържанието и формите на иновациите, когато глобалната, регионалните и националната система функционират за определен период устойчиво, т.е. в областта на номиналната зона и нива на сигурност, е различно в сравнение с функционирането в условия на коренни промени (реорганизация) на посочените системи (Manev 2019, pp. 7 –13). При тази хипотеза иновацията (иновациите) са в контекста на стабилно функционираща система, т.е. в рамките на номиналната зона и нива на сигурност, което означава, че системата функционира в равновесната си точка с минимални, но допустими отклонения от нея, така че произведеният продукт (сигурност) да отговаря на изискванията на акционера (нацията) за постигане на организационните цели. Адаптирано това към системата държава означава, че функционирането ѝ удовлетворява във висока и очаквана степен изискванията на *акционерите*, т.е. на нацията, и позволява напълно постигане на националните цели. Когато иновациите се провеждат в този режим на функциониране на държавата, те могат да бъдат различни по форма, съдържание, обем и др. важни параметри, но те задължително остават в обхвата на установената парадигма на функциониране на глобалната, регионалната и националната система. Характерно за иновациите е, че те са съсредоточени и насочени към подобряване ефективността на системата в обхвата на съществуващата парадигма на функциониране на същата.

При *втората хипотеза*, когато глобалната, регионалните и националната система (държавата) са в режим на значителна, но еволюционна трансформация, т.е. в авариен (кризисен) режим и ситуация на функциониране, какъвто е започналият вече настоящ период, понятието иновация има различно съдържание и форми на проява спрямо посочените в първата хипотеза по обективни причини (Manev 2019, pp. 7 – 13). При новата динамика, когато световните процеси индикират промяната в глобалната система от еднополюсна към многополюсна, това означава, че същността и съдържанието на понятието иновация имат нови концептуални, по-широки по обхват, съдържание, форма, дълбочина и динамика на проявление. Последните задължително трябва да следват посоката, задавана от промените на парадигмите на функциониране на глобалната, регионалните и националната система (държавата). Те, иновациите, трябва да отговорят на задаваните нови функционални алгоритми

на взаимоотношения на системните елементи в новия системен ред в света, като регионалните организации и държавата трябва да се адаптират към глобалната система. Системната теория е категорична – системата има доминиращо влияние върху нейните системни елементи. Следователно промените в световната система неминуемо водят до промени в регионалните системи, в които държавата също е системен елемент и задължително трябва да се адаптира чрез адекватни промени.

От практическа гледна точка, този анализ означава, че започналите промени в световния ред, т.е. промени в алгоритъма на функциониране на световната система, водят до промени във функционирането на регионалните системи. За държавата Република България с най-висока степен на пряко влияние върху нейното функциониране са регионалните системи, в които тя е член – Европейският съюз и НАТО, които също, искат или не, са в режим на промяна на своите парадигми на функциониране в същото време (период). Това не изключва и влиянието на другите държави, които не са в тези две регионални системи, които могат да са с косвено или пряко влияние върху националната система на Република България като държава, а от там – и върху системата за национална сигурност.

Следователно светът навлиза в нов етап от своето развитие, който трябва да се изучава много задълбочено, с научен инструментариум, който да не е идеологизиран от което и да е направление с цел изработване на възможно най-подходяща национална концепция и стратегия за справяне с новите предизвикателства. Това задължително следва да се има предвид при изработването на изискванията към формите, съдържанието, мащаба и времевите рамки на въвеждане на различни по съдържание, форми, интензитет и др. основни изисквания, иновации в политиката и стратегията за образование и обучение в сферата на националната сигурност в този нов етап от развитието на света.

Най-характерното за аварийния режим на функциониране е изискването, че националната система трябва да разполага със собствени, предварително подготвени сили и средства, които да използва, за възстановяване на номиналния режим на функциониране. Доказателство, че националната ни система не е достатъчно добре подготвена за нормално функциониране в този етап, са постоянно увеличаващият се дефицит в законите за националния публичен бюджет и др.

Третата хипотеза се отнася за функциониране на системата в обхвата на катастрофалната зона и нива на сигурност (Manev 2019, pp. 7 – 13). Тя е най-трудна за прогнозиране поради високата степен на неопределеност и многовариантност на взаимоотношенията между системните елементи в глобалната система, регионалните и националните системни елементи. Основна характеристика при попадане в катастрофалната зона на функциониране е, че за да се възстанови функционирането на държавата в номиналната зона,

задължително трябва да има наличие на предварително подготвени външни за системата държава сили и средства, които тя трябва да получи и използва за възстановяване на функционирането си в номиналната зона.

Разбираемо е, че в този режим на функциониране на системата държава същността, съдържанието и формите на проявление на иновациите в политиката и стратегията за образование и обучение в сферата на националната сигурност трябва да придобиват нова парадигма, която се различава съществено от моделите при първите две хипотези.

Изводи

От анализите за трите възможни и характерни хипотези за функциониране в зоните и нивата на сигурност на държавата следва, че съдържанието, формите, интензитетът и мащабите на понятието иновации ще са концептуално, съдържателно и по форма различни във всеки един от посочените характерни периоди (хипотези). Тези различия произтичат от обективни закономерности на системните взаимоотношения. На тази основа могат да се направят следните основни изводи.

1. Относно основното всеобщо съдържание на понятието иновации следва да се разбира, че новите неща се въвеждат с основна и неотменна цел да подобряват функционирането, а от там и ефективността на системата държава, което да води до реализиране на хипотезата, че по-високата ефективност във функциониране на социалната система води до по-високо ниво на нейната сигурност.

2. Иновационната политика и стратегии в образованието и обучението в областта на националната сигурност следва да се планират, организират и провеждат в контекста на същността и съдържанието на всеки един от трите основни режима (сценарии) на функциониране на системата държава, т.е. на базата на разработени три основни сценария, а именно – номинален, авариен и катастрофален режим на функциониране.

3. Във всеки един от тези три основни сценария трябва да се определят базисни принципни изисквания към възможни, адекватни и подходящи иновации в политика и стратегии в образованието и обучението в областта на националната сигурност, които да отразяват и да осигуряват кумулативен ефект на дейностите за справяне с предизвикателства, характерни за всеки от сценариите.

4. Концептуалната същност, съдържание и форми на иновации във всеки един от трите сценария са различни, което задължително трябва да се отчита чрез изучаване и прилагане на научни теоретични инструменти, да се планира, организира, ресурсно да се осигурява и компетентно да се провежда на практика.

5. При всеки сценарий следва да се спазват основни и общоприети принципи, които да водят до по-ефективни политики и стратегии в образованието и обучението в областта на националната сигурност, като:

– въвеждане на новости в рамките на парадигмата на всеки един от сценариите, които не са прилагани в организацията;

– всяка новост трябва, в крайна сметка, да води до получаване на нова добавена стойност и подобряване на резултатите на организацията, в това число и на националната сигурност;

– реалност и приложимост на иновациите, включително и ресурсното им осигуряване с необходимите сили и средства, за да се случат успешно на практика.

Съдържание и форми на иновациите по сценарии (хипотези)

В контекста на посочените по-горе основни изводи и принципи на концептуално ниво се анализират съдържанието и формите на иновации по всеки един от трите сценария.

При сценарий на *номинален режим* на функциониране на системите, в това число и на държавата, политиките и стратегиите в образованието и обучението в областта на националната сигурност следва да се изграждат в контекста на „Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 година“. В нея са посочени развитието и усъвършенстването на образователната система, определящите цели, образователните политики, приоритетите и методите за тяхното постигане, ресурси, финансиране и др., базирани на анализ на състоянието на образованието към 2020 – 2021 г. Предвидени са мерки за подобряване на качеството, достъпността и ефективността на обучението към онези минали вече условия.

Посочени са изводи като необходимост от развиване на критична маса от човешки и материални ресурси, отчитайки техните традиции и регионални особености, активизиране на научната и научно-приложната дейност, стимулиране на по-активното включване на преподавателите и студентите в решаването на практически проблем, въвеждане на качествено практическо обучение по иновации и предприемачество във всички професионални направления, подобряване на механизмите за планиране, управление и координация на научния и иновационния процес. Посочени са приоритетните области за развитие на висшето образование.

Всичко това е добре, че го има, и следва да се изпълнява, но Стратегията е адекватна към времето, за което са правени анализите, т.е. преди светът да е поел към промяна на глобалната си парадигма на *функциониране от еднополярен към многополярен*. Това означава, че „Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030“ година се отнася за функциониране на системата държава в парадигмата на номинални зони и нива на сигурност, **някои от основните параметри и принципи на които** не са актуални към днешния ден. Следователно Стратегията се нуждае от актуализиране с цел адаптиране към новия модел на функциониране на света, а

именно начален стадий на навлизане и функциониране в аварийните зони и нива на сигурност, т.е. на интензивна реорганизация на глобалната система. На концептуално ниво това означава, че трябва да се анализира съвременната ситуация (навлизане в авариен режим) и да се генерират възможни сценарии в обхвата на този режим на функциониране. При това концепцията и стратегията за иновации в политиката и стратегиите в образованието и обучението в областта на националната сигурност трябва да се насочат приоритетно към предварително подготвяне и осигуряване на необходимите сили и средства в държавата, адекватни за авариен режим на функциониране. Логично е да се допуска, че тези ресурси ще са повече по количество, съдържание и качество в сравнение с необходимите ресурси при функциониране в номиналната зона и нива на сигурност.

След като това стане, необходимо е в Стратегията да се предвиди какви иновации са необходими и възможни, при условие че светът, като цяло, или някои от системните му елементи *навлизат и функционират в катастрофалната зона и нива на сигурност*. Този модел изисква различна концепцията за иновации в политиката и стратегиите в образованието и обучението в областта на националната сигурност, за да са адекватни на характеристиките на функциониране на системата в аварийните зона и нива на сигурност. Логично е да се допусне, че предварително подготвените сили и средства за тази цел трябва да са по-големи по количество и качество в сравнение с необходимите ресурси в аварийната зона и нива на сигурност. Освен това ресурсите също трябва да са подготвени предварително, като се отчита, че те трябва да се осигурят от конкретни външни за държавата системи, т.е. да са сили и средства от външен резерв за държавата, които да се получат и използват при условия на катастрофален режим на функциониране. Това е изключително сложна за решаване теоретична и практическа задача, на която следва да се отдели научен, изследователски и др. ресурс за изясняване на възможните сценарии и осигуряване на тези външни ресурси още във времето, когато системата функционира в номиналните зони и нива на сигурност.

Заключение

От направените анализи става ясно, че проблемът с иновациите в образованието и обучението в сферата на сигурността на държавата е сложен и за успешно справяне се изисква задълбочено и подобаващо отношение за неговото изследване, планиране, организиране, всестранно осигуряване, подготовка и реализиране в различни условия на функциониране на държавата, разбирана като рекурсивна социална система в състава на регионалните системи, както и в глобалната система.

Благодарности и финансиране

Тази публикация е финансирана от Министерството на образованието и науката в изпълнение на Националната научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

ЛИТЕРАТУРА

МАНЕВ, Е., 2019. Зони и нива на сигурност – хипотези. *Сборник с доклади Четвъртата промишлена революция и Балканите,* кн. 36, серия „Юридически науки и обществена сигурност“, с. 7 – 13. ISSN 1313-7263.

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 година, Приета с решение на 44-тото народно събрание на 17.12.2020 г., обн. В ДВ бр. 2 от 8 януари 2021 г. Налична на: https://www.mon.bg/nfs/2021/01/rms_strategia-vo_120121.pdf (посетен на 10.02.2025).

СТРАТЕГИЯ ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ на Република България, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

Acknowledgements and funding

The report was prepared with the financial support of the National Science Program “Security and Defence”, financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria, in implementation of the Decision of the Council of Ministers of the Republic of Bulgaria No. 731 of 21.10.2021.

REFERENCES

MANEV, E., 2019. Zoni i niva na sigurnost – hipotezi. *Sbornik s dokladi Chetvartata promishlena revolyutsia i Balkanite*, kn. 36, seria „Yuridicheski nauki i obshtestvena sigurnost“, pp. 7 – 13. ISSN 1313-7263.

MINISTRY OF EDUCATION, 2021. Strategy for the Development of Higher Education in the Republic of Bulgaria for the Period 2021 – 2030, Adopted by Decision of the 44th National Assembly on 17.12.2020, published in the State Gazette, No. 2 of 08.01.2021. Available at: https://www.mon.bg/nfs/2021/01/rms_strategia-vo_120121.pdf (accessed on 10.02.2025).

NATIONAL SECURITY STRATEGY of the Republic of Bulgaria, adopted by Decision of the National Assembly of 14.03.2018, published in the State Gazette, No. 26 of 23.03.2018.

INNOVATION IN POLICY AND STRATEGY FOR EDUCATION AND TRAINING IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY

Abstract. The article presents research of the innovations in policy and strategy for education and training in the area of national security based on multidisciplinary theories approach: general theory on the systems; general teaching for the state; general teaching for safety; protection of strategic interests of the state. The primary focus of the study is on the conceptual level of the three scenarios of social system functioning - nominal, emergency and catastrophic. The study stipulates that the innovations in policy and strategy for education and training in the area of national security have to be tailored according to the specifics of the external and internal characteristics of the environment in which the state functions. Based on that, the specific concerts for innovations are presented.

Keywords: innovations; policy; strategy; education and training; national security

✉ **Katia Maneva, PhD student**
ORCID iD: 0009-0006-3020-8680
University of Library Studies and Information Technologies
Sofia, Bulgaria
E-mail: 9122511-1@unibit.bg